

ΕΔΩ ΘΑ ΠΑΣ, ΣΤΟ ΣΤΕΝΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ...

π. ΗΛΙΑΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΔΩ ΘΑ ΠΑΣ, ΣΤΟ ΣΤΕΝΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ...

Αυτοβιογραφικές αφηγήσεις

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:
Αλέξανδρος Καραβάνης

Ἐν πλω

© Έκδόσεις Έν πλῶ
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Ιούνιος 2020

ISBN: 978-960-619-065-0

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

~9~

A. Τα χρόνια της κατάρτισης (1919-1949)

~15~

B. Τα χρόνια της ωριμότητας (1950-2005)

~111~

Γ. Πρόσωπα – Γνωριμίες και συναναστροφές

~183~

Αντί επιλόγου – «Είπα: Θα μείνω...»

~261~

Φωτογραφικό παράρτημα

~267~

Πρόλογος

Είχα ζητήσει να τον δω – 2005 ήταν η χρονιά. Με δέχτηκε στο κτήμα της Αδελφότητας στην Αγία Παρασκευή, σε ένα ήσυχο δωματιάκι, απόμερο. Είχα κατά νου να του κάνω μια πρόταση. Δεν ήξερα πώς θα την πάρει, φοβόμουν μην τον προσβάλλω κάπως άθελά μου. Περίμενα να αρνηθεί, να με θεωρήσει ίσως επιπόλαιο (δεν θα 'χε κι άδικο). Μέχρι τέλους δίσταζα, αλλά τελικά το ξεστόμισα: του πρότεινα να κάνουμε διαδοχικές συναντήσεις, ώστε να μου αφηγηθεί σ' αυτές τη μακρά ζωή του – εγώ απλώς να ηχογραφήω και να τον ρωτώ.

Έτσι καθισμένος αντίκρυ μου, άκουσε την πρόταση ακίνητος. Έμεινε για λίγο σιωπηλός. Όσο τη σκεφτόταν, έμοιαζε να πυκνώνει γύρω μας η ησυχία. Μαζί της κι η ένταση. Σηκώθηκε αργά, προχώρησε μέχρι το παράθυρο. Το άνοιξε να μπει λίγος αέρας. Κατόπιν, όπως στράφηκε προς το μέρος μου, κοιτάζοντας πέρα από μένα –έτσι κοίταζε σχεδόν πάντα– μου χαμογέλασε. Κι έτσι χαμογελαστό φωτογράφησε η μνήμη μου τον, κατά τ' άλλα συγκρατημένο και δίχως διαχύσεις, π. Ηλία Μαστρογιαννόπουλο.

Αυτή τη φωτογραφία της μνήμης την έχω στο μυαλό μου ως την οπτικοποιημένη αφετηρία εκεί-

νων των συναντήσεων. Του είχα πει ότι η ζωή του και οι εμπειρίες του θα άξιζε να καταγραφούν κάποιος, στο μέλλον, θα θελήσει ενδεχομένως να αντλήσει στοιχεία εξ αυτών. «Κι ας δημοσιοποιηθούν μετά θάνατον», πρότεινα καθησυχαστικά, προκειμένου να αποφύγω το ενδεχόμενο μιας άρνησης εκ μέρους του – ήξερα πως ήταν άνθρωπος που θα ένιωθε άβολα να στρέψει τους προβολείς πάνω του, όσο ακόμα ζούσε. Ωστόσο, δεν χρειάστηκε να προσπαθήσω ιδιαίτερα· δέχτηκε την πρότασή μου αμέσως. Ήταν απλά ρεαλιστής: ποιος άλλος εν ζωή ήξερε την ιστορία της Αδελφότητας τόσο καλά όσο εκείνος; Ποιος άλλος γνώριζε τόσα πράγματα εκ των έσω και τόσα πρόσωπα εκ του σύνεγγυς; «Αλλά ας δημοσιοποιηθούν, πράγματι, μετά τον θάνατό μου», συμφώνησε απαλά. Κι η συνεργασία μας ξεκίνησε...

Έγιναν δέκα περίπου συναντήσεις. Μία με μιάμιση ώρα η καθεμία. Στις περισσότερες συμμετείχε (εκτός του γράφοντος) και ο π. Βασίλειος Χαβάτζας. Προσπάθησα οι ερωτήσεις μου να ακολουθούν ένα χρονολογικό πλαίσιο. Ωστόσο, δεν επιδιώξαμε να περιχαρακώσουμε τη συζήτηση και τις αφηγήσεις σε αυστηρά όρια. Γι' αυτό, ο αναγνώστης θα διαπιστώσει πως το υλικό του βιβλίου δεν

διέπεται από κάποια αυστηρή συστηματικότητα στην παράθεσή του. Χωρίσαμε μεν την ύλη σε δύο χρονολογικές περιόδους, αλλά ο χωρισμός είναι αδρομερής: τόσο στις αφηγήσεις που αφορούν την πρώτη περίοδο, όσο και σε εκείνες που αφορούν τη δεύτερη, υπάρχουν χρονολογικά πισωγυρίσματα και άλματα.

Στην παρούσα έκδοση, παραθέτουμε το υλικό των αφηγήσεων αποσυνδεδεμένο από τις δικές μας ερωτήσεις και παρεμβάσεις. Ήταν συνειδητή απόφαση· δεν θέλαμε να παρεμβάλλεται οτιδήποτε μεταξύ αφηγητή και αναγνώστη. Αυτός εξάλλου είναι και ο λόγος που δεν προσπαθήσαμε να «λειάνουμε» την προφορικότητα των κειμένων (παρά μονάχα σε έναν ελάχιστο βαθμό, αναγκαίο κάποιες φορές για την ίδια την αναγνωσιμότητά τους). Θελήσαμε να αποτυπωθεί στο χαρτί ακόμα και το χαρακτηριστικό προφορικό ύφος του π. Ηλία — οι παύσεις του, οι διακεκομμένες προτάσεις του, οι παρατακτικές προσθήκες που έκανε συχνά σε κάποια αρχική σκέψη του. Για τον ίδιο επίσης λόγο, απορρίψαμε την ιδέα να παραθέσουμε μια έκδοση με υποσημειώσεις, επεξηγήσεις και προσθήκη υλικού: μια εξαντλητική βιογραφία που θα πληρούσε τις προϋποθέσεις επιστημονικότητας των αντίστοιχων βιβλίων θα παρενέβαλλε περισπασμούς στον ανα-

γνώστη, η φωνή της αφήγησης θα ηχούσε ισχνότερη στ' αυτιά του. Το μόνο που θελήσαμε να προσθέσουμε είναι ένα φωτογραφικό παράρτημα στο τέλος του βιβλίου, μαζί με κάποιες σκόρπιες πληροφορίες – αυτό όμως είναι εσκεμμένα αποκομμένο από τις αφηγήσεις και δεν υπακούει σε καμία λογική βιογραφικής μεθοδικότητας ή συστηματοποίησης.

Κάτι άλλο που θα πρέπει να έχει υπόψη του ο αναγνώστης είναι ότι οι αφηγήσεις γίνονται το 2005-2006, κατά συνέπεια, ο π. Ηλίας παρεμβάλλει ενίοτε σε όσα λέει, σχόλια που αφορούν την εποχή της αφήγησης και όχι την εκάστοτε εποχή που περιγράφει. Θα ήταν άκομφο να το επαναλαμβάνουμε εμείς, ως υποσημείωση, σε κάθε περίπτωση, γι' αυτό και το υπενθυμίζουμε άπαξ μόνο.

Είναι αυτονόητο πως δεν έγινε καμία προσθήκη σε όσα αφηγήθηκε ο π. Ηλίας – ούτε λέξη! Εντούτοις, παραλήφθηκαν κάποιες αναμενόμενες επαναλήψεις, που οφείλονταν στο γεγονός ότι ο αφηγητής δεν μπορούσε να θυμάται επακριβώς όσα είχε πει στην προηγούμενη συνάντηση, ούτε ασφαλώς να έχει ακούσει το υλικό της ηχογράφησης.

Η συνεργασία του π. Ηλία με τις εκδόσεις *Εν πλω* είναι παλιά. Μας είχε εμπιστευτεί επανηλειμμένως κείμενά του κι έχουμε εκδώσει έξι βιβλία

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

του: *Δέκα σύγχρονες μορφές* (2014), *Αλέξανδρος Τσιριντάνης – από τον μικρόκοσμο ενός μεγάλου* (2009), *Κραυγές στη σύγχρονη έρημο* (2009), *Τα θεμέλια της Ευρώπης* (2006), *Τρεις σύγχρονοι θεολόγοι* (2004), *Γράμματα Αγωνίας* (2000). Με την παρούσα έκδοση όμως, οι εκδόσεις *En plw* δεν αποχαιρετούν απλώς έναν συγγραφέα τους, αλλά έναν άνθρωπο που στάθηκε αληθινός πνευματικός πατέρας και εμπνευστής για πολλούς εξ ημών. Ας είναι να πορευόμαστε πάντοτε δι' ευχών του!

Βασίλης Αργυριάδης

A.

Τα χρόνια της κατάρτισης
(1919-1949)

Γεννήθηκα τον Οκτώβριο του 1919 στο κέντρο της Αθήνας περίπου, κοντά στην Ομόνοια. Ο πατέρας μου είχε εκεί κοντά ωτορινολαρυγγολογική κλινική. Ήταν στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου 5, πίσω από το φαρμακείο του Μπακάκου. Ο ίδιος θεωρείτο από τους καλύτερους ΩΡΛ στην Αθήνα. Είχε επιστρέψει πριν από κάμποσα χρόνια απ' τη μετεκπαίδευσή του στο Παρίσι και στο Βερολίνο. Είχε κάνει καλές σπουδές κι ενώ ήταν πετυχημένος γιατρός και κοινωνικός άνθρωπος –ας πούμε κοσμικός άνθρωπος– ο Θεός τά'φερε και παντρεύτηκε το 1915, τη μητέρα μου, μια καλή και σεμνή Αθηναία, όχι υπερβολικά «θηρησκευτική», θα λέγαμε.

Η μητέρα μου καταγόταν από το γένος Μαθθοπούλου, ήταν ανιψιά του π. Ευσεβίου¹ (εικ.1). Παρότι είχε όλα τα μέσα, δεν σπούδασε, τέλειωσε απλώς το Αρσάκειο – δεν συνηθιζόταν τότε οι

¹ Ο αφηγητής αναφέρεται στον π. Ευσέβιο Μαθθόπουλο, ιδρυτή της Αδελφότητος Θεολόγων «Η ΖΩΗ».

κοπέλες να σπουδάζουν, ακόμα και οι κόρες των καλών οικογενειών.

Είχα και μια μεγαλύτερη κατά τρία χρόνια αδελφή, την Σταματία. Με την αδελφή μου είχαμε μια καλή σχέση. Ήταν απλή, σοβαρή, συνεπής με τα μαθήματά της. Θα έλεγα ότι ήταν ένα καλό και ωφέλιμο παράδειγμα για μένα.

Τα πρώτα μου παιδικά χρόνια τα πέρασα μέσα στο σπίτι. Δεν είχα πολλές αναστροφές, εκεί γύρω δεν είχαμε γειτονιά και αυλή· αυτό ήταν και καλό, διότι με προφύλαξε από κακές επιδράσεις, αλλά μ' έκανε και αρκετά κλειστό παιδί στα πρώτα μου χρόνια.

Πριν γεννηθούμε εμείς τα παιδιά, οι γονείς μας έμεναν σε δυό δωματιάκια της μικρής κλινικής, στην Αγίου Κωνσταντίνου. Όταν μεγάλωσε η οικογένεια μείναμε σ' έναν όροφο στην οδό Πειραιώς 29, κοντά στο παλαιό Ωδείο Αθηνών. Κι εκεί δεν είχε «γειτονιά», με την έννοια της αλάνας, ώστε να μπορούν να παίζουν τα παιδιά έξω. [Αργότερα, αυτό το κτήριο το δώσαμε, επισκευάστηκε κι έγινε το οικοτροφείο φοιτητριών του «Αποστόλου Παύλου». Ακολούθως, δόθηκε και αυτό το κτήριο και το οικοτροφείο μεταφέρθηκε στους Αμπελόκηπους, στο Γουδί, κοντά στον άγιο Θωμά].

Η μητέρα μου ήταν άνθρωπος καλής οικογενειακής και παραδοσιακής αγωγής. Χωρίς να 'ναι πολύ «θρησκευτική», είχε μια κοινωνικότητα. Γεννήθηκε στην Αθήνα, αλλά η καταγωγή της ήταν από τη Γορτυνία. Κόρη εμπόρου, όπως έμποροι ήταν και οι άλλοι δυο αδελφοί του Ευσεβίου – είχε τρία αδέρφια. Ο άλλος ήταν ο πατέρας του ζωγράφου Ματθόπουλου και παππούς του Δασκαρόλη, του καθηγητή της Νομικής.

Όταν η μητέρα μου τελείωσε το σχολείο, πήγε μερικά χρόνια στο ωδείο και αργότερα παρακολούθησε επίσης, ως σύζυγος και μητέρα πια, μερικά βραδινά μαθήματα σαν αυτά του Λυκείου Ελληνίδων: κάποια πολύ λογία, η Ζωή Φράγκου, έκανε μαθήματα γενικής φύσεως (ψυχολογία, οικογενειακή αγωγή κ.λπ.). Η εκ πατρός γιαγιά μου, που ήταν από χωριό της Σπάρτης, σχολίαζε χαριτωμένα τη μητέρα μου (όταν πήγαινε σε αυτές τις διαλέξεις), λέγοντας ότι «πάλι σε κανά κοντσέρτο θα πήγε απόψε η Μαρία»...

Η επαφή του πατέρα μου με την Ευρώπη, οι σπουδές του, κάποια ταξίδια σε συνέδρια, του έδιναν μια αύρα κοσμικότητας, θα λέγαμε. Διοργάνωνε στο σπίτι μας χορούς με γεύματα, αλλά τολμώ να πω ότι όλα αυτά ήταν συγκερατημένα, χωρίς υπερβολές επίδειξης κ.λπ. Ήταν γλυκός άνθρω-

πος, διατηρούσε στο σπίτι μια ισορροπία, η δε αγωγή που έδωσε στα παιδιά του ήταν όχι αυστηρή αλλά σοβαρή. Έχει σημασία αυτό, είναι κάτι που θυμάμαι και θαυμάζω.

2

Η σχέση μου με τους γονείς μου ήταν καλή. Δεν ήμασταν απόμακροι. Ο μεν πατέρας μου πέθανε πολύ νωρίς, όταν ήμουν εννέα ετών, και δεν είχα πολλές εμπειρίες μαζί του. Ήταν απασχολημένος στην κλινική του και σε επιστημονικές ή κοινωνικές υποχρεώσεις. Τη δε μητέρα μου την ένιωθα, το καράβι της οικογενειακής ζωής πήγαινε ήρεμα, δεν υπήρχαν μεταξύ μας ζητήματα. Εξάλλου, δεν είχα πολλά άλλα αδέρφια παρά μόνο μία αδελφή, τρία χρόνια μεγαλύτερη, που ήταν καλό κορίτσι και ήσυχο. Δεν υπήρξαν λοιπόν γύρω από μένα εντάσεις καλές ή κακές, μεγάλα πράγματα, σπουδαία. Στο σπίτι επικρατούσε ηρεμία, χωρίς να 'ναι πολύ κλειστό, ούτε υποτονικό. Είχαμε μια ομαλή πορεία, γι' αυτό και δεν είχα θέματα όταν έλειπε πια ο πατέρας.

Η ζωή μας στην πόλη δεν είχε τίποτα το ιδιαίτε-